

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alen Japić

Pojav Islamske države in vprašanje radikalizacije na Kosovu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alen Japić

Mentor: doc. dr. Rok Zupančič

Pojav Islamske države in vprašanje radikalizacije na Kosovu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Pojav Islamske države in vprašanje radikalizacije na Kosovu

Dogodki, ki so spremljali t.i. Arabsko pomlad v letu 2011, so prispevali k predruženju geopolitičnega zemljevida na mejah Evropske unije in s tem postavili temeljno varnostno vprašanje stabilnosti širše regije. V diplomskem delu bom poizkušal poiskati vzroke za proces radikalizacije družbe na Kosovu v odvisnosti od nastanka t.i. skrajne sunitske skupine Islamska država. Obdobje spopadov na prostorih bivše Jugoslavije v 90ih letih je poleg nastanka novih držav v novo tisočletje prineslo marsikatero nerešeno vprašanje ostankov ideologij, ki so prispevale k vojni iskri in ostajajo potencialna nevarnost za prihodnje konflikte. Ideja Islamske države, ki se je oblikovala na ozemljih priznane Sirije in Iraka, temelječa na šeriatskem pravu in avtoriteti vrhovnega verskega voditelja, je Zahodu poslala jasno sporočilo, kako želi uresničiti svoje cilje in na kakšen način. Cilj naloge bo poiskati vzgibe in razloge borcev s Kosova poistovetenih z ideologijo Islamske države za odhod na njeno območje, hkrati pa bom imel moč odgovoriti na vprašanja, ki se tičejo radikalizacije in stanja družbe v obdobju po spopadih in nastanku države Kosova ter na njena nacionalno-varnostna tveganja v povezavi s temi borci.

Ključne besede:islamska radikalizacija, postkonfliktni kontekst Kosova, Islamska država, tuji teroristični borci.

The emergence of Islamic state and the question of radicalization in Kosovo

The events that have accompanied the so called Arab Spring in 2011 have drastically altered the geopolitical map on the outer borders of the European Union and consequently triggered a fundamental security question about the stability of the greater region. In this paper I will attempt to find and address root causes for the process of social radicalization in Kosovo and try to draw parallels between the said process and the emergence of the radical Sunni branch the Islamic State. An era of armed conflict in the region of former Yugoslavia in the 90's has not only served as a basis for the establishment of new countries. It has also helped carry several unsolved ideological issues into the new millenium, issues that have instigated the war and remain a potential danger for new conflicts. The idea of Islamic State, which was formed on Syrian and Iraqi ground and is based on Sharia law as well as on the authority of the supreme religious leader, has sent a clear message to Western countries as to how they are planning to realize their goals and what are they prepared to do. The purpose of the thesis is to find the reasons and motivations behind the fighters from Kosovo who have, in line with the Islamic State ideology, travelled far away from home to wage war on foreign soil. I will furthermore try to answer questions concerning the radicalization of society, its current state and the national safety risks regarding these fighters in the aftermath of the Kosovo conflict and its independence.

Key words: islamic radicalization, the post-conflict context of Kosovo, Islamic State, foreign terrorist fighters.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	5
1 UVOD	6
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	8
2.1 Opredelitev teme.....	8
2.2 Cilji preučevanja	9
2.3 Raziskovalna vprašanja.....	9
2.4 Uporabljena metodologija.....	9
3 TEORETIČNI OKVIR.....	10
3.1 Islamizem kot politični islam.....	10
3.2 Vprašanje radikalizacije.....	12
4 POLITIČNI IN DRUŽBENI KONTEKST KOSOVA	17
4.1 Politična sedanost Kosova	17
4.2 Pot do neodvisnosti.....	18
5 ŠTUDIJA PRIMERA POJAVA ODHODA ISLAMISTIČNIH BORCEV S KOSOVA NA OBMOČJE ISLAMSKÉ DRŽAVE	21
5.1 Pojav Islamske države	21
5.2 Prisotnost islamskega radikalizma na Kosovu.....	23
5.3 Varnostno vprašanje islamističnih borcev Islamske države v povezavi z nacionalno varnostjo Kosova	26
6 SKLEP.....	30
7 LITERATURA.....	34

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
CIMIC	<i>Civil-Military Cooperation</i> , Civilno-vojaško sodelovanje (v Natu)
DLK	Demokratska liga Kosova
EU	Evropska unija
ID	Islamska država
IDI	Islamska država v Iraku
IDIL	Islamska država Iraka in Levanta
KCSS	<i>Kosovar Center for Security Studies</i> , Kosovski center za varnostne študije
KMF	Kosovski muslimanski forum
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Organizacija severnoatlantske pogodbe
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UNMIK	<i>United Nations Interim Administration in Kosovo</i> , Začasna uprava OZN na Kosovu
VS	Varnostni svet
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi

1 UVOD

Vstop v novo tisočletje so zaznamovali dogodki, ki so napovedovali globalen konflikt novih dimenzij. To novo dimenzijo lahko predstavimo z eno besedo – terorizem. Čeprav pojem ni nov, pa odraža situacijo, zaradi katere se je ves civiliziran svet postavil v bran svojih vrednot. Islamski terorizem je danes s svojo politično agendo bolj kot kadarkoli prej uničevalen in neizprosen. Globalni džihad je postal skupen imenovalec vseh tistih gibanj in teženj skrajnih sil, ki si prizadevajo Zahodu poslati ultimativno sporočilo, da bodo uresničili cilje političnega islama. Ta se danes udejanja, krepi in postaja to kar je – Islamska država.

Za evropsko skupnost je še tako bolj pomembno, da se zaveda in izvaja aktivnosti za krepitev politične in gospodarske stabilnosti v svojih mejnih regijah. Leto 2010 je pomenilo nov preobrat; vseljudska zborovanja in demonstracije so pretresala Tunizijo, dogodki so sledili. T. i. Arabska pomlad je prinesla val demonstracij in protestov, ljudje so izražali svoje vsesplošno nezadovoljstvo in zahtevali odstop svojih avtoritarnih voditeljev. Revolucije v Libiji, Egiptu in Jemnu so pomenile konec vladavin samodržcev kot je bila Gadafigeva, civilna vstaja kot sirijska pa je dobila popolnoma tragično nadaljevanje v obliki krvave državljanske vojne. Boj zoper režim dolgoletnega sirskega predsednika Bašarja al Asada, ki je sprva odražal enotno demokratično opozicijo, je postopoma dobival drugačno obliko. Danes ne samo Sirija, temveč celoten Bližnji vzhod predstavlja geopolitični poligon, kjer velike sile kot so ZDA, Rusija in Iran poleg medsebojnega prvenstvenega izkazovanja moči v luči nasprotja interesov hkrati gospodarsko pridobivajo na račun trajajočih vojn. Vlogo vpletenih v vojni pridobijo na način, ki se nanaša na podporo posameznim voditeljem, državam ali posameznim skupinam v obliki vojaške ali gospodarske pomoči in s podporo v mednarodni skupnosti.

Svetovno javnost od leta 2014 dalje pretresajo zloglasni in brutalni posnetki usmrnitev novinarjev talcev, za katerimi stoji Islamska država Iraka in Sirije (v nadaljevanju ID). Nastajajoča iz posameznih sunitskih frakcij, vpletenih v iraški vojni in vodena s strani vidnih članov Al Kaide, zaprtih po številnih ameriških zaporih namenjenih za teroriste, ID postopoma prevzema vlogo na svetovni džihadistični sceni in kot prva teroristična organizacija zavzame ogromne površine ozemlja mednarodno priznanih Sirije in Iraka. Vse od Nigerije pa do Pakistana se v oborožene vrste kalifata zgrinjajo borci navdušeni nad idejami in cilji, za katere si prizadeva organizacija. Po poročanju častnika The Economist se je v letu 2014 na strani IS borilo že okoli 3.000 tujih borcev, od tega 500 Evropejcev, The

New York Times pa je kasneje jeseni istega leta številko povečal na 2.000 borcev iz Evrope in vsaj 100 iz ZDA. Zadnje ocene Kosovskega centra za varnostne študije govorijo o 232 primerih posameznikov, ki so na tuja bojišča odšli iz Kosova.

Navedene številke so ponudile iztočnico za raziskovalni pristop k omenjenemu varnostnemu vprašanju. Danes se EU po koncu 2. sv. vojne sooča z daleč najbolj odkrito vojaško grožnjo, ki bolj kot na mejah samih grozi z resnimi napadi v obliki terorizma v njenem osrčju. Rast skrajnega tolmačenja in prevzemanje radikalnega islama med mladimi muslimani v Evropi kaže na globoko nezadovoljstvo in je kot takšna neposreden odziv na napade, ki jih doživlja s strani Zahoda. Po pisanju časnikov in ocenah številnih strokovnjakov naj bi se Kosovo poleg izjemne rasti revščine in nezadovoljstva prebivalcev srečevalo še s pojavom radikalnega islama. Trditev sloni na predpostavki, da naj bi bilo prevzemanje strožje oblike islama indirektna posledica spopadov konec devetdesetih let. Pripadniki islamskega konservatizma pred spopadom ne predstavljajo večine, danes pa so vidna skupina v večjih mestih in revnejših predelih Kosova. Podoben primer predstavlja Bosna in Hercegovina, kjer se v času krvave državljanske vojne na stran bošnjaške vojske vključijo množice islamističnih borcev iz različnih držav. Način legalnega vstopa v državo so omogočale številne muslimanske humanitarne organizacije, ki so poleg človekoljubne pošiljale tudi vojaško pomoč v obliki denarja, orožja in borcev. Problem se pojavi v obdobju po končanju spopadov, ko nosilci radikaliziranega islama ostanejo na ozemlju gostujoče države in nadaljujejo s širjenjem ideje, ki vključuje predrugačenje družbe z različnimi sredstvi.

Islamski verski fundamentalizem, konservatizem, »vahabizem« in še bi lahko našli veliko pojmov, danes označujejo proces ekstremizma/ radikalizacije znotraj verske skupine. Skupen predznak jim daje družbeno-politični cilj, ki presega okvire življenja posameznikov znotraj vere. Na primeru Kosova bom pojasnil trend postopne radikalizacije družbe v obdobju med in s poudarkom po spopadih, vse do točke, ki nas privede do drugega vidika preučevanja in se nanaša na pojav Islamske države. Ideje in razlogi, ki so množicam mladih fantov v kriznih časih postale tako privlačne za spreobrnitev in odhod na tuja bojišča, predstavljajo jedro raziskovalnega problema. Nefunkcionalne družbe kot je kosovska in nedelovanje državnih institucij nosijo velik del odgovornosti za širjenje radikalnega islama, ki se udejanja s posamičnimi terorističnimi napadi na domačih tleh in tako predstavlja veliko grožnjo nacionalnovarnostnemu sistemu.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev teme

Tema diplomske naloge je rezultat več kot dve leti nenehnega spremljanja poročil in zanimanja za oborožen konflikt na prostorih Sirije in Iraka. Konflikt je strokovni in zainteresirani javnosti odstrl nove razsežnosti bojevanja. Nedavno smo bili priča odkritju novega varnostnega fenomena –fenomena tujih terorističnih borcev. T. i. borci odhajajo iz domačih držav na bojišča Bližnjega vzhoda in se tam pridružujejo militantnim ekstremističnim skupinam. Pojav predstavlja resno skrb za mednarodno javnost in javnost v državah od koder prihajajo omenjeni posamezniki; še več, borci predstavljajo grožnjo svetovnemu miru in varnosti, za države izvora pa pomenijo izredne nacionalnovarnostne napore pri soočanju s tovrstnim problemom. Primer Kosova in varnostni problem državljanov, ki delujejo kot islamistični borci na oddaljenih bojiščih, oriše poročilo Varnostnega sveta Združenih narodov, datirano 13. maja 2015. Poročilo opredeli tovrsten pojav in ponudi odgovore na varnostne izzive, izražene v obliki groženj tujih terorističnih borcev. Tuji borci predstavljajo akutno in naraščajočo grožnjo. Povečujejo intenzivnost, trajanje in možnost razrešitve trenutnih konfliktov, obenem pa predstavljajo immanentno grožnjo za njihove države izvora, tranzitne države, države v katere potujejo in države, ki mejijo na območja oboroženih spopadov. Države nosijo varnostno breme kot žrtve terorizma, saj morajo zaradi grožnje tujih borcev vlagati številna sredstva, da bi na najučinkovitejši način izničile tovrsten vpliv. Hkrati težavo predstavljajo mednarodne mreže, ustanovljene s strani terorističnih entitet, razširjenih po vsem svetu, ki s svojimi komunikacijskimi kanali predstavljajo način za novačenje tujih borcev in vire za podporo delovanja.

Poročilo pri odkrivanju vidnih tveganj v povezavi s fenomenom pojava tujih terorističnih borcev predpostavlja, da grožnja vseh oblik terorističnih aktov skokovito narašča, spreminja svojo formo in ni geografsko omejena. Sodeč po teh trditvah v bližnji prihodnosti ne moremo napovedati niti pričakovati, da bodo tovrstne grožnje izginile. Daleč največje tveganje za države izvora borcev predstavlja dejstvo, da se bodo slednji po končanju oboroženih spopadov skušali vrniti domov (Varnostni svet 2015). Varnostna tveganja, ki se v tem kontekstu pojavljajo za Kosovo, popolnoma odražajo skrbi mednarodne skupnosti v povezavi z vsemi vidiki odhoda in delovanja tujih terorističnih borcev.

2.2 Cilji preučevanja

Vodilo pri raziskovanju v okviru diplomskega dela bodo predstavljali naslednji cilji:

- opredeliti teoretični pomen pojava radikalizacije v smislu militantne islamistične ideologije med muslimanskim delom prebivalstva na Kosovu, ki deluje kot podlaga za novačenje tujih terorističnih borcev za bojišča na ozemlju pod nadzorom Islamske države.
- predstaviti sliko postkonfliktnega konteksta in vzpostavitve države Kosova.
- analiza stanja med muslimanskim prebivalstvom v kontekstu pojava islamskih družbenih gibanj, ideologij in praks.
- analizirati pojav Islamske države.
- analizirati in opredeliti vidike varnostnih izzivov in tveganj, ki jih predstavljajo državljani Kosova v njihovi vlogi, in odkrivanje razlogov za prevzemanje militantne ideologije Islamistične države, delovanje na bojiščih v okviru teroristične organizacije in prihoda na domače ozemlje.

2.3 Raziskovalna vprašanja

V diplomski nalogi sem si zastavil naslednja raziskovalna vprašanja:

Raziskovalno vprašanje 1 – V kolikšni meri je na Kosovu navzoč islamski radikalizem?

Raziskovalno vprašanje 2 – Kakšni so vzroki za odhod borcev s Kosova na območja pod nadzorom Islamske države?

Raziskovalna vprašanje 3 – Kolikšno varnostno tveganje predstavljajo borci s prevzeto ideologijo in vojnimi izkušnjami iz bojišč Islamske države, ki se bodo vrnili nazaj na Kosovo?

2.4 Uporabljena metodologija

Izdelava diplomske naloge je temeljila na teoretični zasnovi, prepoznavanju družbenega in političnega konteksta ter študiji izbranega primera. Pri pridobivanju ustreznih virov sem naletel na številne ovire, ki se tičejo obstoječe in dostopne literature. Za teorijo radikalizacije in obravnavo družbeno-političnega konteksta Kosova je bilo na voljo dosti literature, kot tudi znanstvenih in strokovnih člankov dostopnih v digitalni knjižnici. Problem se je pojavil pri študiji primera pojava islamističnih borcev, saj relativno nov varnostni pojav še ni toliko obravnavan v stroki in posledično na to temo ni dovolj napisanega.

Kljub temu so številne medijske novice in nekatera poročila raziskovalnih ustanov (Kosovski center za varnostne študije) omogočila osvetlitev problema in analizo v zaključnem delu diplomske naloge. Dostopne informacije so bile v večini napisane v angleškem in srbskem jeziku, v slovenščini je napisanega malo.

Pri analizi v okviru diplomske naloge sem uporabil naslednje metode preučevanja:

- Analiza primarnih in sekundarnih virov je bila uporabljena v celotnem toku izdelave naloge.
- Deskriptivna metoda je omogočila opredelitev temeljnih pojmov islamizma kot političnega islama in procesa radikalizacije
- Zgodovinsko-primerjalna metoda je prišla v poštev pri obravnavi družbeno-političnega konteksta Kosova.
- Študija primera v zaključnem delu naloge je služila pri obravnavi pojava islamističnih borcev in z njim povezanih varnostnih tveganj.

3 TEORETIČNI OKVIR

3.1 Islamizem kot politični islam

Termin islamizem se danes poleg akademskega pisanja o islamu vse več uporablja tudi v javnem in medijskem diskurzu. Predpostavljamo, da se za posamičnimi terorističnimi napadi skrajnežev in vsej zgodbi o globalnem džihadu skriva neka ideologija, ki daje zagon svojim sledilcem. Da bi tovrsten politični pojem čim bolje opredelili in postavili jasno mejo z islamom, moramo povzeti vez razlag različnih avtorjev na to tematiko.

Berman (2010) v svoji knjigi *Svoboda ali teror: Evropa se sooča z džihadom* govori, da politična oz *islamistična* različica islama predstavlja ozek in dogmatičen poziv k nasilnem džihadu z agendo po ustanovitvi kalifata. Poudari, da gre za skrajno in ne povsem inteligentno razlago islama. Avtor pri svoji razlagi nadaljuje s trditvijo, da islamistična, torej novodobna politična agenda islama, zahteva predstavljanje »prave« resnice in avtentično tradicijo verovanja, in da je islamizem pravzaprav produkt posodobljene prisile, ki reducira kompleksnost in manipulira z vero v svojo politično korist.

Druga razlaga izpostavlja totalitarno naravo islamizma in njegov politični islamski fundamentalizem, ki cilja k uvedbi božjega pravnega reda, božje države in vrhovni verski avtoriteti. Sakai in Fauzia (2014, 42) razširita koncept islamizma še na njegovi dve različni

fazi. Prva se osredotoča na politična islamska gibanja, druga pa želi artikulirati svojo zaskrbljenost glede kulturne in socialne usmeritve stran od političnih gibanj. Ta sprememba ne nakazuje na to, da bi bil islamizem zaradi tega manj političen. Nasprotno; ta vse bolj vstopa in prežema javno sfero.

Predmet številnih razprav po terorističnem napadu na dvojčka 11. septembra 2001, tako v znanstveni kot v splošni javnosti, so bile številne forme radikalnega in militantnega islama. Na eni so strani so nekonsistentne terminologije, povzete po opisu form drugih religij, pripomogle k zmedbi z uporabo različnih pojmov za opis enkratnega fenomena. Poleg pojma »islamizem« se uporabljajo še izrazi kot so »fundamentalizem«, »neo-fundamentalizem«, »radikalizem« in celo »totalitarizem« (Shuck 2013). Dorečena terminološka opredelitev pojma predstavlja predpogoj k sistematičnemu konceptualnemu pristopu k islamizmu.

Skupna vizija terorističnih organizacij temelji na konceptu »umme«¹. Instrumenta za uresničitev vizije predstavljata *džihad* (sveta vojna) in *dawa*²; oba termina sta izvzeta iz klasičnega sveta islamskih konceptov, oba pa odražata hrepenenje po veličastnih časih islama (Shay 2007, 3). Oba koncepta se medsebojno podpirata in dopolnjujeta. Medtem ko *daw*a temelji na nenasilnih sredstvih in cilja k predrugačenju islamske družbe preko izobraževalnih sistemov, pridiganja in s humanitarno dejavnostjo, *džihad* svoje cilje skuša doseči z ekstremnim nasiljem. Temelj za razvoj radikalnega islama je bil postavljen z »Muslimansko bratovščino«, ki jo je leta 1929 ustanovil Hassan Al Bana v Egiptu. Prvotni cilji gibanja so bili izgon Britancev iz Egipta in zamenjava sekularne ustavne ureditve z institucionalizacijo Islamske države in Šeriata (Shay 2007, 4). Med vidne člane gibanja štejemo tudi Saida Kutba, človeka, ki je zavračal navade in vrednote zahodne družbe in prispeval k utrditvi temeljev za radikalno islamsko misel (Murr 2004, 8–9).

Po drugi strani pa je širok nabor razlage konceptov razviden iz njihovih pristopov k osrednjim elementom, ki jih poudarjajo. Ideologije, akterji, cilji in metode oziroma odnos do nasiljase lahko nahajajo v osrčju koncepta. Shuck (2013, 486) identificira tri tokove:

¹ Skupnost vernikov, ki bo združila vse muslimane na svetu.

² Hassan al Hadibi je na čelu te frakcije izbral kompromis s politično realnostjo. Verjel je, da sta informiranje in izobraževanje edini orodji pri poizkusu transformacije družbe (Shay 2007, 5).

1. Prvi tok zaznava določen obstoj politične orientacije določene skupine. Medtem ko nekateri avtorji zatrjujejo, da je islam po definiciji političen, drugi uporabo izraza »politični islam« uporabljajo za razlikovanje med skupinami, ki si želijo uvedbo šeriatskega prava kot ustavnopravnega sistema za družbo. Kriterij političnega delovanja torej opredeljuje pojem islamizma za razliko od videnja islama kot religije in nosilca določenih vrednot in življenjskih principov. Na institucionalni ravni naj bi se islamizem nanašal na akterje, ki zahtevajo uvedbo islamske države.
2. Drugi tok se nanaša na konceptualne modele, ki med akterji in skupinami zaznavajo zahteve po vrnitvi k zgodovinskim koreninam islama. Pravilna interpretacija prvih verskih zapisov naj bi pomenila poglobitev vezi z bogom.
3. Tretji tok se odraža v stopnji nasilja, ki so jih akterji in skupine pripravljene uporabiti. Tovrstna konceptualizacija omogoča tudi vpogled v primerljivost skupine z demokratičnimi principi. Poleg nasilja skupine opredeljujejo tudi anti-sekularne ideje, ki so v nasprotju z demokratičnimi koncepti.

3.2 Vprašanje radikalizacije

Odkar je pojem *radikalizacije* vstopil v splošni besednjak, so nekateri akademiki poizkušali svojo energijo posvetiti dokazovanju, da pojav, ki ga želijo opisati, ne obstaja. »Hoskins in O'Loughlin na primer trdita /.../, da je pojem radikalizacije mit, promoviran s strani medijev in varnostnih agencij za namene dnevne novinarske agende in legitimacijo trenutne politike« (Neumann 2013, 873). Dvoumnost pri opredeljevanju termina je privedla do večje znanstvene razprave, hkrati pa omogočila podlago za presenetljivo vrsto novih pristopov do varnostnih politik.

Nedorečena definicija radikalizacije ponuja primaren vir sporov in nerazumevanja, zato je pomembno, da poiščemo glavne ločnice in vzporednice. Neumann (2013, 874–875) ponuja dve področji dokazovanja in pomena dvoumnosti pri opredelitvi pojma. Prvo področje raziskovanja se izključno nanaša na ugotovitve, ki naj bi jih ponujal procesa radikalizacije, drugo pa odkriva njegov kontekst in normativna vprašanja. Na povsem osnovni ravni naj bi radikalizacija označevala proces, ki ljudi v daljšem časovnem obdobju spreobrača v ekstremiste in vključuje številne dejavnike in dinamiko. Na tej točki številni strokovnjaki razpravljajo o dolžini in kompleksnosti procesa, vsi pa so enotnega mnenja glede same narave radikalizacije. Številni trdijo, da obstaja razlika med t. i. »kognitivnim fenomenom«

radikalizacije, ki doseže svoj vrhunec v radikalnih³ pogledih glede družbe in oblike vladanja ter t. i. »behavioristično« obliko pojava. Slednja pojasnjuje primer uporabe nasilja in naj bi bila posledica tovrstnih idej. To področje raziskovanja v končni fazi poizkuša najti povezavo med ekstremističnimi idejami in nasilnimi dejanji.

Vprašanje konvencionalnega in radikalnega odstira drugo področje raziskovanja. Različne politične, kulturološke in zgodovinske vsebine ponujajo različna pojmovanja radikalnega kot nekega drastičnega odklona od normalnosti. Kot nejasna in od konteksta odvisna beseda biti »radikalen« ni vedno povezano z ekstremizmom, niti ne pomeni nujno problem, ki ga je potrebno rešiti. Vzporednico pri pojmovanju najdemo pri podobnem varnostnem problemu, kot je terorizem. Podobno kot radikalizacija ima političen prizvok in redno zavzema mesto v govoru številnih politikov ter vladnih uradnikov, posledično pa bolj služi politični agendi kot dejanskemu pojmovanju družbenega fenomena (Neumann 2013, 877).

Psihologi (Kruglanski in dr. 2014) opredelijo radikalizacijo kot proces podpiranja ali vključevanja v dejavnosti, ki po mnenju drugih pomeni kršitev pomembnih družbenih norm (npr. ubijanje civilistov). V tem smislu radikalizacija **1)** pomeni stopnjo, pri kateri vedenjska podpora nasilju odraža nižjo stopnjo radikalizacije kot dejansko sodelovanje pri nasilju in **2)** predstavlja subjektivno presojo, sugestirano s strani tistih, za katere se zdi kršitev družbenih norm pomembno.

Koncept radikalizacije postaja ena od bolj spornih težav pri iskanju pravih odgovorov na terorizem (Sozer in dr. 2011). Proces radikalizacije in strategije, ki se odzivajo na tovrstne miselne tokove znotraj terorističnih organizacij, ostajata glavni vprašanji protiterorističnega delovanja držav. Drugi vidik radikalizacije poudarja, da je bil izraz večino časa povezan s posebnim sklopom ideologije terorističnih organizacij, ki namenoma izkorišča religijo. V tem smislu so bili radikali videni kot muslimani, ki so zagrešili zloglasna nasilna dejanja proti človečnosti. Sozer in ostali avtorji (2011, 1) pa trdijo ravno nasprotno. Radikalizacijo ni mogoče povezati z samo eno ideologijo, temveč jo je potrebno obravnavati kot proces, ki se pojavlja v vsaki teroristični organizaciji ne glede na različne ideologije. Gre za proces izgradnje identitete, ki obsega več faz in se razlikuje od organizacije do organizacije. Poleg tega je radikalizacija postala stična točka pri iskanju odgovorov in odzivanju na terorizem, še posebej pri preprečevanju posameznikov k vključevanju v teroristične organizacije. Prvi

³Beseda izhaja iz latinske *radix* in v miselnem kontekstu označuje vrnitev h koreninam (Sylvest 2014, 879).

korak pri oblikovanju politik, strategij in programov za učinkovito delovanje zoper tovrstne dejavnosti znotraj terorističnih organizacij je poglobljeno razumevanje procesa radikalizacije .

Githens-Mazer (2008, 551–552) v svojem članku o islamskem radikalizmu v Veliki Britaniji ugotavlja različne vzroke o dejavnikih, mehanizmih in procesih za uporabo nasilja. Prikrajšanost, bodisi v ekonomskih ali družbenih pogojih, lahko pa tudi v smislu dojemanja izključevanja in odtujenosti, je velikokrat podlaga za dokazovanje islamskega političnega nasilja. Razlage, ki temeljijo na merilu prikrajšanosti, so danes v veliki meri zavrjene, kajti znanstveni izsledki o majhnih prihodkih posameznikov kot enem izmed možnih vzrokov za radikalizacijo nimajo povezave s terorizmom kot političnim nasiljem. Tudi vloga islama kot religije prevladuje v teoriji radikalizacije, vendar Githens-Mazer (2008) ovrže tudi to razlago na podlagi dokazov, ki pričajo nasprotno. Velika večina muslimanov v Veliki Britaniji danes zavrača vsakršno obliko ekstremizma, ni radikalizirana in nasprotuje nasilnemu džihadizmu na temeljih, ki so nemoralni in neproduktivni ne glede na njegovo politično perspektivo.

V splošnem se Veldhuis in Staun (2009) strinjata glede definicije radikalizacije, ki naj bi obsegala postopen proces; včasih zelo hiter, vendar brez opredeljenega začetka ali konca. V samem bistvu gre za individualen razvoj, sprožen s strani mnogoterih dejavnikov, ki obsega drastične spremembe v stališčih in obnašanju posameznika. Čeprav je dejanska meja med radikalizacijo in terorizmom nejasna, je pomembno poudariti, da se ti koncepti temeljito razlikujejo drug od drugega (Veldhuis in Staun 2009, 6). V svoji študiji nizozemska strokovnjaka analizirata radikalizacijo in se osredotočita na vedenjske in ideološke vzorce, oblike napeljevanja in prepričevanja drugih k radikalnim pogledom ter distribucijo radikalnega materiala.

Pri iskanju vzrokov za radikalizacijo med muslimani na Zahodu je strokovnjake gnala želja po bolj kompleksni obravnavi tovrstnega procesa. Vzroke za radikalizacijo Veldhuis in Staun postavita v kontekst makro in mikro ravni. *»Mikro raven je ključna pri razumevanju vzročnosti/.../, saj radikalizacija predstavlja individualni proces. /.../Nadalje se deli na družbene faktorje, ki posameznika oblikujejo in na individualne faktorje, ki opredeljujejo posameznikovo odzivnost v določeni situaciji«* (Veldhuis in Staun v Brilan2012, 18). Avtorja v analizo vključita še pogoje in pospeševalne dejavnike, ki radikalizacijo pospešijo.

*»Vprašanje vpliva **makro-ravenskih** struktur na posameznike /.../, je čvrsto zasidrano v znanstveni razpravi glede pojava deviantnosti in nasilnega vedenja«* (Veldhuis in Staun

2009, 29). Družboslovci se že dlje časa odmikajo od domneve, da je vir deviantnosti moč poiskati v posameznikovi patologiji. Prav tako naj bi njegova vključenost v družbeni in okoljski kontekst pripeljala do razlage o deviantnosti, tako na kolektivni kot na individualni ravni. Prvi v vrsti med vzroki na **makro ravni** je *slaba integracija*. Demografske transformacije v Evropi so pripeljale do sprememb v političnem in javnem diskurzu glede priseljevanja muslimanov in njihove integracije v posameznih družbah na Zahodu. Raziskave v evropskih državah so pokazale, da se socio-ekonomski profili muslimanov glede na celotno prebivalstvo močno razlikujejo. Muslimanska populacija ima glede na celoto nižjo raven izobrazbe, živi v revnejših soseskah ter slabo vstopa na trg dela. Pomanjkljiva integracija naj ne bi bila omejena samo na družbeno-ekonomsko dimenzijo, hkrati pa se zdi, da je politična skorajda nedosegljiva (Veldhuis in Stauin 2009, 31–32).

Vzroke za radikalizacijo je moč poiskati znotraj *mednarodnih odnosov*. »Določene zahodne države vodijo muslimanom neprijazno zunanjo politiko /.../, zaradi česar se ti upirajo pritiskom in prisotnosti določenih držav v njihovi regiji, saj menijo, da je islam ogrožen« (Brlan 2012, 19). Po mnenju Veldhuisa in Stauna pomembno vlogo igra tudi *revščina*, ki ljudi žene v radikalizacijo in v skrajnem primeru tudi v terorizem. Na **makro ravni** dejavnika za radikalizacijo predstavljata tudi globalizacija in modernizacija. Njun doprinos procesu se odraža v olajšanem delovanju teroristov po svetu (Veldhuis in Staun v Brlan 2012, 19). Stanje na tej ravni izpostavlja predpogoje za radikalizacijo, ne moremo pa razložiti, kako se nekateri posamezniki radikalizirajo in drugi ne.

Da je posameznikovo oblikovanje osebnosti odvisno od vpliva okolja, že dalj časa ne jemljemo samo kot domnevo. **Mikro raven** opisuje posamezne primere družbenih mehanizmov, ki nam olajšujejo razumevanje procesov, značilnih za razlago radikalizacije. *Samokategorizacija in družbena identiteta* spadata v prvi sklop družbenih dejavnikov, cilja pa v smeri razumevanja ljudi, ki sebe definirajo s pomočjo skupinske pripadnosti bolj kot v smislu samega sebe. Priznavanje nekoga kot člana in identifikacija s skupino ležitav srcu islamske radikalizacije nič manj kot kolektivna dejanja, ki jih ta izvaja. Radikali tako kot vsi drugi vstopajo v kompleksne *družbene interakcije*, kjer se izoblikujejo njihovi odnosi in vedenjski vzorci. Če pri radikalizaciji upoštevamo družbene mreže, se lahko veliko naučimo o širjenju ideologije, kako se formirajo radikalne skupnosti in kako se take skupine ljudi zatečejo k radikalni oz. teroristični aktivnosti. *Vloga interneta* igra močno vlogo pri razumevanju procesa in delovanja interakcij znotraj njega. Za teroristične organizacije je internet značajnega pomena, saj omogoča dostop do potencialnega občinstva, hkrati pa

zagotavlja anonimnost komunikacije in multimedijske pripomočke za širjenje radikalnih tekstov in videoposnetkov. Enega izmed družbenih vzrokov najdemo tudi v *vlogi zaporov*. Posebno mesto znotraj zaporov imajo imami, ki imajo močan vpliv na ostale zapornike v smislu, da pripomorejo k radikalizaciji oz. da jih napotijo na pravo smer (Veldhuis in Staun 2009, 40–46).

Drugi sklop **mikro ravni** obravnava *individualne dejavnike*, ti pa nam omogočajo razumeti, kakšne so verjetnosti, da posameznik postane vpet v proces radikalizacije ali ne. *Posameznikove karakteristike* omogočajo razumevanje dovzetnosti za nasilne vzorce obnašanja pri nekaterih, ki so bolj psihično nagnjeni k temu. »V sklop slednjih dejavnikov štejemo tudi življenjske izkušnje; /.../ na podlagi teh spoznanj so strokovnjaki domnevali, da je možnost vpletenosti v terorizem posledica travmatičnega otroštva« (Veldhuis in Staun v Bršan 2012, 20).

Radikalizacija pa po drugi strani ne predstavlja dejansko grožnjo družbi in sicer v takem primeru, ko proces ne moremo neposredno povezati z nasiljem. Ko gre za uporabo nasilja v politične namene, je potrebno vpeljati pojem teroristične radikalizacije. Pojem označuje proces, pri katerem posameznik popolnoma sprejme teroristično nasilje kot edino možno, celo kot povsem legitimno sredstvo za delovanje (OSCE 2014, 21). »Motiv je osnova za delovanje teroristične dejavnosti /.../, vendar ima vsaka motivacija svoje ozadje, ki ga je treba razumeti« (Pavič 2009, 66). Avtor navede naslednje motive za izvajanje terorističnih dejanj:

- nezmožnost,
- zavračanje,
- velike družbene razlike v smislu razvitosti in blagostanja, političnih pogledov in interesov, verskih prepričanj, ideoloških prepričanj,
- množično kršenje človekovih pravic,
- družbene nepravilnosti,
- okupacija in terorizem drugih.

4 POLITIČNI IN DRUŽBENI KONTEKST KOSOVA

4.1 Politična sedanost Kosova

Kot piše Skendaj (2010, 127), Kosovo danes v postkomunističnem svetu velja za prvo državo, ki je **1)** svojo *de facto* neodvisnost v veliki meri doseglo zaradi intervencije zunanjih akterjev, **2)** pri kateri nove meje odražajo nekaj drugega kot meje administrativne komponente predhodno obstoječe federacije in **3)** je doseglo široko mednarodno priznanje. Svetovna javnost je svojo pozornost 17. februarja 2008 uperila na praznovanje razglasitve neodvisnosti na ulicah Prištine. Površina Republike Kosovo meri 10.887 kvadratnih kilometrov, glede na popis prebivalstva iz 1991 pa je tam živelo 2 milijona ljudi. Po popisu iz 2011, Albanci predstavljajo 92,9% celotnega prebivalca. Srbska manjšina pretežno živi v severnem delu pokrajine, in sicer severno od reke Ibar na meji s sosednjo Srbijo ter južno od reke, v manjših ruralnih in mestnih območjih, obkroženih z albansko govorečim prebivalstvom. Sporazum med Srbijo in Kosovom, čeprav še v implementacijski fazi, podeljuje večjo avtonomijo Srbom živečim na severu v zameno za izvajanje jurisdikcije prištinskih oblasti pri policijskih dejavnostih in pobiranju carine (Skendaj 2014, 32–33).

Kosovo predstavlja majhno ozemlje z visoko stopnjo mednarodne pomoči glede na prebivalca, kulturne sprejemljivosti do ameriških in evropskih institucij, visoko ravno mednarodnega usklajevanja pod administracijo ZN in posledično mednarodnega mandata za spremembe. Mednarodna sredstva so omogočila stabilizirati razmere po bombardiranju koalicije Nato preko mehanizmov vojaške prisile, ekonomske pomoči in politične podpore nekdanjim borcem, ki so bili pripravljeni mirno sodelovati v povojnem upravljanju (Skendaj 2014, 33). Poleg vojaških nalog kot dela koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov je Nato v obdobju po končanju spopadov prevzemal tudi druge naloge. Na temelju koncepta civilno-vojaškega sodelovanja (CIMIC) je Nato izvajal številne civilne projekte, ki so vključevali gradnjo številnih cest, mostov, šol itd., hkrati pa se je povečala legitimnost misije v očeh Kosovcev (Zupančič 2013, 214).

Temeljna vprašanja kosovske politične realnosti, poleg osrednjega vprašanja o pojavu radikalizma, ostajajo na relaciji odnosov s Srbijo in Srbi živečimi na severu pokrajine. Kosovska moderna zakonodaja odraža vizijo mednarodne skupnosti pri gradnji države in družbe, da bo ta zagotavljala enakost za vse tam živeče ljudi in skupine (Krasniqi 2013). Kosovo naj bi na teh načelih in pod vladavino prava postala demokratična, sekularna in multietnična republika, za razliko od ostalih bivših jugoslovanskih republik pa se ni opredelila

kot nacionalna država večinskega naroda, v tem primeru kosovskih Albancev. Takšna opredelitev ima pomembne implikacije za državo v razmerju do različnih etničnih skupin in skupnosti, živečih na tem prostoru. V primeru Kosova država pripada vsem državljanom kot pripadnikom svojih skupnosti, ki so enaki pred zakonom. Vsem ustavno priznanim skupnostim na Kosovu so podeljene specifične skupinske pravice, ki vključujejo rezervirana mesta v parlamentu (10 za Srbe in 10 za ostale), vsaj dve ministrski mesti v vladi in proporcionalno zastopstvo na ostalih ravneh oblasti (Krasniqi 2013, 403). Glavni problemi sodobne kosovske družbe ostajajo vezani na preteklost in se dotikajo vprašanj povratka beguncev in notranje razseljenih oseb, največ težav pa še vedno ostaja pri integraciji Srbov, živečih na severu, v moderne kosovske institucije.

4.2 Pot do neodvisnosti

Da bi bolje razumeli politično sedanjost in stanje družbe na Kosovu, se je potrebno ozreti na nekatere ključne zgodovinske mejnike, ki so sprva pripeljale do oboroženega spopada in kasneje še do oblikovanja lastne države. Ker-Lindsay (2009) za kosovski konflikt trdi, da je kot vsi ostali obremenjen z dogodki iz preteklosti. Albanske zahteve po ozemlju slonijo na dejstvu, da so njihovi predniki Iliri⁴ Kosovo in preostali Balkan poseljevali že več tisoč let nazaj. Srbi po drugi strani poudarjajo pomen Kosova kot osrednje pokrajine njihovega srednjeveškega kraljestva, kar daje zahtevi kulturno in versko pomembnost. Prvega v vrsti vzrokov najdemo v prvi balkanski vojni⁵, ki je na novo načrtala meje jugovzhodne Evrope in potrdila izgubo geopolitičnega primata Osmanskega cesarstva. Na pobudo Avstro-Ogrske je bila ustanovljena Albanija⁶, Kosovo pa je na podlagi podpore, deležne s strani Rusije in Francije, pripadlo Kraljestvu Srbije in Črne Gore. Obdobje 1. svetovne vojne je zaznamovala okupacija Avstro-Ogrske skupaj z Bolgarijo, ozemlje pa je po vojni znova pripadlo sedaj novemu Kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev. V novonastali državi je Srbija v svoji dominantni vlogi širila svojo avtoriteto nad pridobljenim ozemljem in s podpiranjem priseljevanja Srbov ter drugih južnoslovanskih narodov silila Albance k migraciji v sosednjo Albanijo in Turčijo. Nastanek Socialistične federativne republike Jugoslavije je prinesel nove spremembe v administrativni ureditvi statusa Kosova. Proces je prinesel spremembe na

⁴Skupina plemen, ki je že pred letom 2000 pr. n .št. naseljevala zahodni del Balkana.

⁵1. balkanska vojna (1912-1913) je potekala med Srbijo, Črno Goro , Grčijo in Bolgarijo (članice Balkanske zveze) proti Osmanskemu cesarstvu. Vojske Balkanske zveze so uspele poraziti številčno in strateško slabo organizirano vojsko Osmanskega cesarstva, kar jim je omogočilo hitro zmago (Hall 2000).

⁶Leta 1912 Albanija razglasi neodvisnost in postane kneževina(Hall 2000).

področju razmejitve in dodelitve avtonomnega statusa pokrajini Kosovo, vedno znova pa se je pojavljalo vprašanje priznavanje Albancev kot enega izmed konstitutivnih narodov Jugoslavije. V razmerah takratne ureditve si Albanci niso mogli privoščiti uresničenja zahteve po razrešitvi nacionalnega vprašanja in dodelitvi lastne republike znotraj federacije, saj so bile tovrstne ustavnopravne pravice rezervirane samo za južnoslovanske narode. Prve demonstracije v letu 1968 so kljub temu privedle do napredka, nova ustava iz leta 1974 je dvignila status avtonomne regije znotraj Srbije v avtonomno pokrajino enakovredno statusu Vojvodine. Rezultati sprememb so pomenili številne nove pravice in privilegije, ki so tako kot ostalim republikam omogočale sprejetje lastne ustave, formiranje pokrajinske skupščine in predstavniki sedež v zveznem svetu (Ker-Lindsay 2009, 9–10). Odprto vprašanje je ostalo pri pravici do samoopredelitve, ki Kosovu ni bila dodeljena, ostalim narodom federacije pa je omogočila, da lahko odločajo o svojem nadaljnjem položaju znotraj Jugoslavije.

O zaostritvi situacije v SR Srbiji in na Kosovem govori Marković (2005, 61): *»Splošna družbena kriza v SFRJ /.../, je imela osnovo v nekaterih neadekvatnih ustavnih rešitvah, ki so zadevala politični in ekonomski sistem kot tudi odnose znotraj federacije«*. Do konfliktnih situacij je prihajalo **1)**zaradi nejasne opredelitve splošnih funkcij republike kot države (obramba, družbeni plan, zunanja politika) in **2)**zaradi ustavnih nejasnosti glede njenih odnosov do pokrajin. Slobodan Milošević ob pomoči konzervativno- nacionalistične in vojaško-policijske frakcije na 8. Seji Zveze komunistov Srbije 1987 izvede partijski udar in v nasprotju z dotedanjim prizadevanjem, da se preko demokratičnega dialoga pride do dogovorjenih sprememb ustave, uvede politiko sile pri reševanju aktualnih etničnih konfliktov, še posebej na Kosovu (Marković 2005, 61–62). Spremembe Ustave SR Srbije so pod novo taktirko Miloševića ukinjale pravice in privilegije avtonomne pokrajine, Srbija pa je po drugi strani kazala nov obraz ostalim republikam. Vpeljana je desetletna represija nad kosovski Albanci, z leti se je povečevala legitimnost albanskega etnonacionalizma in njegove težnje po odcepitvi, končno pa je odprto vprašanje privedlo do oboroženega odgovora na kosovsko krizo, ki je imela negativne posledice tako za srbski kot za albanski narod.

V letu 1992 je predsedniško mesto Kosova prevzel Ibrahim Rugova, vodja Demokratične lige Kosova (DLK), ki je svoje rojake pozval k nenasilni borbi za albansko avtonomijo, vendar srbske oblasti volitve takoj razglasijo za nelegalne in pričnejo s preganjanjem novoizvoljenega predsednika in ostalih članov njegove stranke. V obdobju med 1995 in 1996

nastane Osvobodilna vojska Kosova (OVK)⁷, nacionalistična organizacija, ki je zagrešila teror ne samo nad srbskimi oblastmi, temveč tudi nad zmernim osvobodilnim gibanjem Ibrahima Rugove. Organizacija je s svojim delovanjem pričela v letu 1995, ko je zagrešila vrsto napadov na srbske policijske postaje, še bolj pa v oči bode dejstvo, da so ustanovni člani prihajali iz radikalnih vrst Albancev iz Kosova kot tudi iz skupnosti v tujini in nekaterih tujih borcev iz nedavno končane vojne v Bosni in Hercegovini. Na začetku so organizatorji odpora predstavljali zelo majhno skupino, ki je delovala v ilegali z malo finančnimi sredstvi in vojaške opreme (Kubo 2007, 108). Pod vtisom neuspešnih pogajanj v Parizu v letu 1999 na Kosovu izbruhne oboroženi spopad med etničnimi Albanci, vodenimi pod okriljem OVK, in Srbi. Po zavrnitvi zahtev Slobodana Miloševića Nato, v prvi vrsti z Američani na strani kosovskih Albancev, prične s serijami zračnih napadov na srbske sile na Kosovu in ostalo infrastrukturo po državi. Po Miloševićevi kapitulaciji in končanju konflikta na Kosovu so se začela pogajanja med zaveženima stranema glede nadaljnje ureditve razmer. Končni sporazum je prinesel razdelitev ozemlja med narodoma in vzpostavitev trajnega nadzora mednarodne skupnosti (Shay 2007, 80–81).

Situacija po konfliktu je bila v prvih letih zelo nejasna. Deli srbske lokalne administracije so izginili v popolnosti, nekateri so nadaljevali z delovanjem na območjih pod srbskim nadzorom, predvsem na severu. V prvih povojnih dneh so cilji OVK strmeli k osvajanju lokalne moči in k zapolnitvi vakuuma, prizadevanja pa so se jim v veliki meri obrestovala. Velike uspehe na tem področju si je kasneje prisvojila administracija nove misije Organizacije združenih narodov (OZN), ki ji je uspelo zamenjati člane OVK ne samo s svojo administracijo, vendar tudi s prvimi lokalnimi volitvami v oktobru 2000. V skladu z Resolucijo Varnostnega sveta 1244 je jurisdikcija nad Kosovom junija 1999 prešla v roke OZN, ta pa je ustanovila misijo UNMIK. Kljub začetnim nejasnostim mandata misije je ta kasneje začela prevzemati odgovornosti na področju povojne obnove Kosova in zagotavljanju tranzicijske administracije, medtem ko je poskušala ustanavljati in nadzorovati razvoj demokratičnih institucij, ki bi zagotavljali pogoje za mirno življenje vseh prebivalcev v pokrajini (Judah 2008, 93–94). Na lokalni ravni mednarodna uprava sprva ni žela veliko uspehov, boj za politični nadzor je potekal med UNMIK-om, Začasno vlado pod nadzorom

⁷Ustanovitelji skupine so predhodno sodelovali v subverzivnih političnih aktivnostih v 80ih letih 20. stoletja. Študentske proteste v Prištini 1981 so zaznamovale zahteve po razglasitvi neodvisne Kosovske republike (Shay 2007, 80).

OVK , Ibrahimom Rugovo kot vodjo DLK ter preostalimi civilnimi jugoslovanskimi strukturami (Coccozzelli v Toplišek 2009, 196–197).

Do dejanskega napredka pri vprašanju gradnje nove suverene države pride v letu 2001 s sprejetjem Ustavnega okvira za začasno samoupravo in z lokalnimi volitvami, ki so bile izpeljane jeseni istega leta (Kristensen v Toplišek 2006, 141). Kosovo je imelo v tistem času status skrbniškega ozemlja pod nadzorom mednarodne skupnosti. Do razglasitve neodvisnosti pride 17. februarja 2008, po letu in pol jalovih pogajanj med delegacijama Kosova ter Srbije in ob posredovanju Posebnega odposlanca OZN Martija Ahtisarija. Podlago za razglasitev neodvisnosti so kosovske oblasti našle v t.i. »Ahtisaarijevem načrtu« oz. v Predlogu za dogovor o statusu Kosova iz leta 2007⁸, ki je albanski in srbski strani predlagal nadzorovano neodvisnost. Zaradi zavrnitve Srbije in nezmožnosti Varnostnega sveta, da uradno potrdi načrt, Kosovo razglasi svojo neodvisnost v tesnem usklajevanju s svojimi zaveznicami ZDA in drugimi članicami EU, kot so Velika Britanija, Francija in Nemčija (Krasniqi 2013, 403). Sporno vprašanje mednarodnega priznanja Kosova ostaja nerešeno vse do danes.

5 ŠTUDIJA PRIMERA POJAVA ODHODA ISLAMISTIČNIH BORCEV S KOSOVA NA OBMOČJE ISLAMSKÉ DRŽAVE

5.1 Pojav Islamske države

Svet je v zadnjem času priča pojavu sodobnega geopolitičnega fenomena, in sicer nastanku t. i. Islamske države. Po besedah Jabareena (2014, 51) ima novonastala tvorba potencial, da drastično spremeni geopolitično ureditev na Bližnjem vzhodu, posledice pa bodo daljnosežne na svetovni ravni. Ena izmed najbolj odmevnih medijskih novic v letu 2014 je bila prav gotovo razglasitev »kalifata«⁹ s strani teroristične organizacije Islamska država (v nadaljevanju ID), ki pokriva velike površine dveh z vojno uničenih držav Sirije in Iraka. Obstoje in delovanje ID pomeni grožnjo svetovnemu miru in mednarodni varnosti, medijska slika, preko katere je svetovna javnost postopoma zgrožena ugotavljala razsežnosti fenomena in vpletenosti v vojne aktivnosti pa ima namen predstaviti smoter organizacije. Slike zajetij in obglavljanj talcev z gotovostjo niso pustile slehernega prebivalca tega planeta ravnodušnega,

⁸Predlog za dogovor o statusu Kosova (*Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*), S/2007/168/Add.1 je bil posredovan Varnostnemu svetu 26. marca 2007 (Toplišek 2009, 52).

⁹Beseda »kalifat« se nanaša na obdobje prve islamske države po smrti preroka Mohameda v 632 n. š. (Jabareen 2014, 52).

vprašati pa se je potrebno, v kolikšni meri ID predstavlja dejansko grožnjo vsem kulturno civilizacijskim vrednotam in dosežkom človeštva, in kakšen je odgovor.

Ameriška invazija na Irak leta 2003 je za sabo pustila vakuum pri izvajanju moči, še bolj pa so neuspeli poskusi obnove države in pomanjkanje zainteresiranosti mednarodne skupnosti pripeljali do ciklusa izbruhov vsakodnevnega nasilja in v končni fazi do vzpona ID v letu 2014 (Ralph in Souter 2015). Pri iskanju vzrokov za nastanek in krepitev obravnavane teroristične organizacije ameriška administracija danes ponuja številne neadekvatne odgovore, številni pa so mnenja, da krivica za razmere na Bližnjem vzhodu leži prav na njej. Islamska država, transnacionalna islamistična sunitska skupina in teroristična organizacija, ki je razširila območja nadzora v severozahodnem Iraku in severovzhodni Siriji vse od leta 2013 naprej, danes predstavlja grožnjo nacionalni varnosti obeh držav in predstavlja skrb mednarodne skupnosti. Ideološke in organizacijske korenine ID ležijo v oboroženih skupinah Al Kaide pod vodstvom Abu Musaba al Zarkavija v Iraku med leti 2002 in 2006. Po usmrtitvi al Zarkavija s strani ZDA v juniju 2006 novo vodstvo teroristično organizacijo preimenuje v Islamsko državo v Iraku (IDI). Umik ameriške vojske iz Iraka 2011 napoveduje nov mejnik pri krepitev organizacije na čelu z novim vodjo Abu Bakrom al Bagdadijem, ki pospešeno krepí zmogljivosti skupine in izvaja smrtonosne napade na civilne cilje po vsem Iraku. Nejasnost narave razmerja med voditelji Al Kaide in IDI sega v leto 2006, vodstvo slednje pa v zadnjem času zatrjuje, da nikoli ni bilo del Al Kaide (Congressional Digest 2014, 2–3). V aprilu 2013 al Bagdadi napove namero združitve sil IDI s sorodno sunitsko ekstremistično skupino Jabhat al Nusra¹⁰, stacionirano v Siriji, v novo skupino imenovano Islamska država Iraka in Levanta (IDIL).

Pogoste spremembe imena organizacije niso kozmetične narave, ampak so neposredna posledica preoblikovanja okoliščin, ki so ID omogočile hitro rast. V relativno mirnem obdobju sektaškega nasilja po invaziji in padcu režima Sadama Huseina pa vse do ameriškega vojaškega umika v letu 2011 je bila skupina osredotočena na doseganje prevlade v Iraku. Od tedaj naprej so intenzivnost sirske državljanske vojne, milijoni donacij ter tisoče svežih tujih borcev iz vsega sveta dajali kritični zagon ID. Hitrost, s katero se je skupina približevala Bagdadu v letu 2014, se lahko primerja z invazijo 2003. Čeprav nima sposobnosti destruktivnih zračnih napadov, kot jo imajo ZDA in njeni zavezniki, so ofenzive v preteklem

¹⁰ Militantna sunitska skupina je prevzela odgovornost za vrsto samomorilskih bombnih napadov, ki so pretresali Sirijo v času začetka nemirov v marcu 2011 (BBC News 2013).

letu in zajetje številnih oklepnih vozil ameriške in umikajoče se iraške vojske pokazale dejansko moč skupine (RT 2014a). ID v imenu džihada in uvajanju šeriatskega prava spodbuja uporabo pretiranega nasilja in izvajanje terorističnih dejanj zoper ljudi in skupnosti. Strategija psihološkega zastraševanja z obglavljanji, teroriziranjem in masovnimi usmrtitvami so unikatne za ID; številne druge muslimanske organizacije, kot je recimo Muslimanska bratovščina v Egiptu, so iskale druge rešitve za transformacijo družbe v obliki politične participacije (Jabareen 2014, 54).

Teroristična organizacija ID deluje po en strani na komercialnem po drugi na mednarodno donatorski način, ki išče podpornike v Zalivskih državah in drugje po svetu. V letu 2012 so zajetja številnih naftnih polj skupini omogočila, da so profiti iz naslova prodaje nafte financirali nadaljnje vojaške aktivnosti. Po poročanju iraških uradnikov, številna sredstva in pomoč ID prihaja prav iz Arabskega polotoka, in sicer s strani politično vpletenih akterjev, ki jim je delovanje ID v interesu. Splošno pomanjkanje morale in kohezije v Iraški vojski je velikokrat prispevalo k strahotnim izgubam ozemlja in mest, vsa vojaška oprema, ki so jo pustili za seboj, pa je omogočala nadaljevanje ofenziv ID (RT 2014a). V vrstah organizacije se je jeseni 2014 po ocenah ameriške obveščevalne agencije CIA borilo več kot 200 000 ljudi (RT 2014b). Grožnjo mednarodni varnosti predstavljajo tudi posamični teroristični akti, ki jih izvajajo posamezniki poistoveteni z ideologijo ID in njeni tuji teroristični borci, ki so v vrste skupine prišli iz drugih držav in predstavljajo varnostna tveganja ob predpostavki, da se bodo že v času konflikta in kasneje po radikalizirani in polni vojni izkušenj vračali domov in tam izvajali aktivnosti zoper nacionalno varnost.

5.2 Prisotnost islamskega radikalizma na Kosovu

Radikalizem v luči posameznikovega procesa transformacije vedenja in nazorov ter družbenih gibanj predstavlja osrednji problem analize na primeru Kosova. Alimi (2011, 96) trdi, da: *»Radikalizacija je posledica družbenih interakcij in razmerij /.../ter vplivov sprememb v družbeni in politični ureditvi. /.../ Vzročno-posledični mehanizmi radikalizacije operirajo na treh področjih potrjevanja; 1) boj za politično moč med družbenimi akterji 2) neugodna stopnja grožnje družbenih gibanj za politični sistem in 3) delovanje državnih nacionalno-varnostnih akterjev zoper ta gibanja«*. Vzroke za prisotnost islamskega radikalizma je najprej potrebno poiskati v preteklem oboroženem konfliktu, ki predstavlja začetno fazo vstopa islamskih skupin na Kosovo in njihovo delovanje.

Prisotnost islamskih terorističnih organizacij v kosovskem konfliktu sega v leto 1998. Teroristična infrastruktura Al Kaide in drugih skupin v Bosni in Hercegovini¹¹ in Albaniji v začetku devetdesetih let predstavlja temelj za vstop omenjenih organizacij na Kosovo. Kot pravi Shay (2007, 88), so islamske organizacije delovale preko dveh kanalov; izgradnja mreže dobrodelnih organizacij je delovala kot logistična podpora (finančna pomoč) in kritje za vstop islamskih aktivistov na Kosovo in drugič, vključevanje teroristov v bojne enote OVK v neodvisnih okvirih. Islamske organizacije, ki so delovale v BiH, so bile zamenjane bodisi z drugimi organizacijami, vejami ali veteranskimi enotami pod drugim imenom, da bi lažje pomagali muslimanom na Kosovu. V oboroženem konfliktu so islamske dobrodelne organizacije igrale dvojno vlogo; 1) služile so kot kanal za transfer finančne pomoči kosovskim Albancem in 2) oblikovale so logistično infrastrukturo, ki je delovala kot kritje za teroristične aktivnosti. Najbolj vidne islamske organizacije, ki so delovale v času kosovskega konflikta, so :

- Fundacija Al Haramain: Albanski oddelek¹²
- Združena Savdska pomoč Kosovu
- Fundacija za globalno pomoč (GRF)
- Igassa
- Islamska humanitarna fundacija
- Islamska odrešilna fronta

Organizacije so poleg razdeljevanja humanitarne pomoči muslimanskemu prebivalstvu na Kosovu podpirale tudi oborožen boj s strani terorističnih organizacij (Shay 2007, 88–89). Največjo vlogo pri aktivizmu islamskih organizacij so imeli t.i. vodje mudžahedinskih enot oz. »inštruktorji«. Zasluge za mobilizacijo in postavljanje bojnega okvirja¹³ za delovanje islamskih tujih borcev v kosovskem konfliktu si po mnenju Shaya (2007) delijo naslednji trije:

¹¹Prezelj (2010, 127) govori o tesnih stikih vojske BiH in mudžahidov. Skupina borcev naj bi na začetku vpletenosti v konflikt ukaze prejela od Al Kaide.

¹²Cilj fundacije je reševanje ljudi, ki imajo težke socialne razmere, reševanje izobraževalnih, kulturnih, ekonomskih in zdravstvenih problemov, pomoč beguncem (Štefelin 2008, 64).

¹³Mudžahidska enota *Abubaker Sadeq* je bila ustanovljena leta 1998 na območju Drenice. Vključevala je 210 islamističnih borcev, večina je predstavljala muslimanske prostovoljce iz Albanije, Makedonije, BiH in Savdske Arabije (Shay 2007, 89).

- Abu Abd al Rahman, sirski državlján, ki je v bosanskem konfliktu deloval kot poveljnik mudžahedinskega centra za usposabljanje.
- Camel Lermani, alžirski državlján, ki je na Kosovu deloval kot predstavnik islamske organizacije Igassa¹⁴
- Hamza Husamedin, Palestinec, ki je omogočal logistično pomoč pri transferju islamskih tujih borcev iz BiH na Kosovo.

V teku oboroženega konflikta na Kosovu so številni dokazi pričali o nedvoumni prisotnosti članov nekaterih terorističnih organizacij kot so Al Kaida, Islamska osvobodilna vojska Adena in Abyana ter Egiptovski islamski džihad, ki so se borili ob boku borcev OVK (Shay 2007, 90). V letih po konfliktu so dokazi najdeni v Makedoniji prav tako govorili o vpetosti posameznih islamističnih borcev iz BiH in Kosova pri delovanju terorističnih organizacijah v tej državi.

Po besedah Abita Hoxhe (2015, 16) sta *»Islam in družbena gibanja /.../ tesno povezana v zelo zanimivih razmerjih, ki so se pojavila po končanju konflikta na Kosovu«*. Po avtorjevem mnenju obstaja več razlogov za takšne spremembe v kosovski družbi: **1)**mednarodna intervencija v obliki humanitarne pomoči je prihajala na Kosovo brez pravega državnega nadzora in **2)** v največji možni meri je kriza identitete med kosovskimi muslimani pripomogla k transformaciji in oblikami radikalizacije. Ocene za Kosovo govorijo o 155 mošejah zgrajenih po koncu vojne, od tega jih naj kar 100 nebi pripadalo Islamski skupnosti Kosova. Na fenomen opozarjajo poročila obveščevalnih služb in policije, ki tako mednarodno skupnost navzočo v regiji kot tudi kosovsko vlado obveščajo o vse bolj prisotnih islamskih družbenih gibanjih. Kosovo je v svojem obdobju obstajanja šlo skozi več faz tranzicije v smislu religijske adaptacije. Od kolektivnega spomina na krščanstvo do osmanskega obdobja je v času jugoslovanskega socializma prišlo do zaviranja religijske identitete kosovskih Albancev. Po intervenciji Nata v Jugoslaviji 1999 in vzpostavitve nadzora s strani mednarodne skupnosti je situacija v smislu zunanega vpliva na različna islamska družbena gibanja nenadzorovano uhajala iz rok. Posledica se kaže v desetletju pomanjkanja osnovnih prvin vladavine prava in normalnega delovanja civilnih oblasti, ki je v končni fazi pripeljalo do obuditve teženj po reinovaciji religijske identitete (Hoxha 2015, 7–9). Možnost politične

¹⁴Svetovna humanitarna islamska organizacija.

participacije v novem demokratičnem okolju je družbenim gibanjem kot sta Bashkohu in Kosovski muslimanski forum¹⁵ ponudila mesto v javnem diskurzu.

Ob upoštevanju družbenega dejavnika padca komunističnega režima in vedno večjega vpliva iz arabskega sveta so cilji islamskih organizacij na Kosovu v ospredje postavljali konfiguracijo posameznikove družbene zavesti in poizkus vplivanja na institucije k ohranjanju tradicionalnih in nacionalnih vrednot. Sistem vrednot in skupinske morale se je v času nastajanja kosovske države nahajal v krizi, v političnem in javnem življenju je zato prihajalo do rojstva konceptov o politični vlogi islama. Poleg družbenega dejavnika pri spremembi političnega okolja Kosova, prav ekonomski predstavlja tistega, ki pojasnjuje vedno večjo organizacijsko raven omenjenih gibanj. *»Zunanja denarna pomoč /.../ je ključ pri odkrivanju islamskega radikalizma«* (Hoxha 2012, 10). Skupaj z visoko nezaposlenostjo (47% aktivnega prebivalstva) ima denarna pomoč iz arabskega sveta največji vpliv na delovanje organizacij, kot sta Bashkohu in KMF, ter na ta način predstavljata grožnjo nacionalni varnosti Kosova. Organizaciji funkcionirata na unikaten način; sta brez formalne strukture, peščica vodilnih ljudi predstavlja družbeni kapital gibanja, ki ima nalogo iskanja človeških in logističnih virov za mobilizacijo (Hoxha 2015, 10–13). Kot pravi Hoxha (2015, 14): *»Postavljanje ideoloških okvirov /.../ islamskih gibanj na Kosovu deluje na zelo specifičen način /.../«*. Številna politična nastopanja gibanj težijo k spremembi obstoječe politične ureditve Kosova. Bashkohu in KMF uporabljata različne tekste in tehnike pri sporočanju njihovega smotra delovanja in pri oblikovanju politične agende. Uporaba različnih sporočil in principov iz religijske perspektive gibanjem pomaga pri opravičevanju njihovih akcij v modernem kontekstu (Hoxha 2015, 15). Cilji gibanj poleg priznanja znotraj družbeno-političnega življenja Kosova težijo tudi k priznanju kosovske muslimanske skupnosti kot večinske verske skupnosti, ki je sekularna Ustava Kosova ne priznava. Zahteve predstavljajo politične spremembe po večji vlogi tradicionalnih vrednot in religije ter posameznikovo transformacijo k večji družbeni zavesti.

5.3 Varnostno vprašanje islamističnih borcev Islamske države v povezavi z nacionalno varnostjo Kosova

Pojav tujih terorističnih borcev¹⁶ ni povsem nov, saj so vojne v preteklih tridesetih letih v Afganistanu, BiH in Somaliji privabile številne, ki so se odšli na omenjena bojišča bojevati v

¹⁵Organizaciji imata politične ambicije glede sprememb ustavnopravnega sistema Kosova (Hoxha 2015, 16).

imenudžihada. Intenzivnost konflikta na Bližnjem vzhodu povečuje dotok novih borcev v vrste ID in sorodnih ekstremističnih organizacij (Keatinge 2015, 7). Na tem mestu je potrebno opozoriti, da varnostni problem tujih terorističnih borcev ne nastaja samo v eni smeri, ki se tiče odhoda na tuja bojišča, temveč tudi v povratni smeri, ko se ti z novimi izkušnjami vračajo skozi tranzitne države domov. Po eni strani islamistični borci povečujejo intenziteto, trajanje in kompleksnost konflikta, po drugi strani pa predstavljajo dejansko grožnjo državam izvora, tranzitnim in sosednjim državam, ki mejijo na območja konflikta. Grožnja, ki se nanaša na odhod in delovanje borcev na tujih bojiščih, zajema okvire priprave, načrtovanja in sodelovanja pri terorističnih dejanjih alipa sodelovanje in zagotavljanje urjenja za teroristično delovanje v povezavi z oboroženim konfliktom (Varnostni svet 2014, 2–3). Problem tujih terorističnih borcev na območju konflikta v Siriji in Iraku predstavlja mednarodno-varnostno agendo za bližnjo prihodnost.

Varnostna grožnja islamističnih borcev predstavlja napore za akterje nacionalno-varnostnih sistemov pri identificiranju in iskanju tovrstnih posameznikov, hkrati pa ponuja novo platformo za odkrivanje groženj te vrste in možnost za spremembe v protiterorističnem delovanju. Ocene ameriških uradnikov govorijo o 20.000 borcih iz več kot devetdesetih držav, od teh največ iz arabskega sveta, ki so odpotovali na vojna območja Bližnjega vzhoda in se pridružili ID. Keatinge (2015, 13–15) govori o profilih in motivacijskih vzrokih tujih borcev. Starostna skupina moških iz Evrope in drugih držav, ki odhajajo na bojišča, ima razpon med 18 in 29 letom, gre pa za posameznike z malo oz nič vojaškimi izkušnjami. Pri vzrokih za odhod avtor navede željo po sodelovanju v džihadu, nezadovoljstvo z vsemi vrednotami in dejanji Zahodnih držav v preteklih desetletjih, iskanje identitete in s tem pripadnost kolektivu.

Prve novice, ki so opozorile na fenomen islamističnih borcev v povezavi z ID, so na Kosovu prišle v javnost oktobra 2013, ko se je mladi kosovski Albanec Lavdrim Muhaxheri pojavil na propagandnem videoposnetku ID, na katerem poziva svoje sonarodnjake k boju proti sirskega režimu Bašarja al Asada. Omenjeni naj bi aktivno deloval znotraj Islamske skupnosti Kosova, po mnenju oblasti pa naj bi koordiniral sestanke nekaterih imamov in grozil širšemu delu javnosti, ki prakticira zmerni islam (International Business Times 2015).

Teroristična organizacija ID smatra Balkan kot pomembno področje, od koder je moč rekrutirati nove borce. Za namene mobilizacije in pozivanja k terorističnim dejanjem

¹⁶Posamezniki, ki potujejo v drugo državo z željo po vključevanju, načrtovanju in izvajanju terorističnih aktivnosti (Global Counterterrorism Forum).

organizacija uporablja propagandni video material v albanskem in bosanskem jeziku, kar kaže na pomembno vlogo socialnih omrežij in medijev (Pogled.ba 2015). Po besedah Fatosa Makolija, direktorja oddelka protiteroristično dejavnost kosovske policije, rekrutacija mladih s Kosova prek interneta predstavlja tveganje za državno varnost. Zadnji primer, ki to potrjuje, je poizkus odhoda dveh mladoletnih deklet iz Kosova v Sirijo. Internet predstavlja instrument za rekrutacijo, širjenje propagande in pridobivanje finančnih sredstev. Po mnenju predstavnika Kosovskega centra za varnostne študije Shpenda Kursanija internet povezuje cel krog ekstremistov na Kosovu na način, ki jim omogoča menjavo informacij o ID v kodiranih sporočilih. Kosovski varnostni organi z naborom različnih metod poskušajo slediti komunikacijskim tokovom potencialnih rekrutov na zaprtih forumih, hkrati pa pritiskajo na lastnike tovrstnih internetnih strani k ugašanju (SpiritusMovens 2015). Nedavna poročila odkrivajo, da se je okoli 200 radikaliziranih kosovskih Albancev pridružilo skrajni skupini ID in da so, podobno kot številne druge evropske države, kosovske oblasti sprejele niz zakonov, ki prepovedujejo sodelovanje v tujih oboroženih spopadih. Predstavniki Islamske skupnosti Kosova verjamejo, da vzroki za odhod mladih kosovskih Albancev ležijo v finančni koristi in pomanjkanju informacij o lokaciji odhoda. Poleg tega naj bi razlog za odhod mladih muslimanov tičal v njihovem majhnem poznavanju geopolitičnih in geostrateških interesov v tem delu sveta (EurActiv.com 2015). V letu 2014 so kosovsko javnost pretresala poročila o prijehu 40 domnevnih islamskih skrajnejših in enem imamu, ki so dale povod za javno razpravo o potencialnih nevarnostih islamske radikalizacije in terorizmu na Kosovu.

Ida Orzechowska (2014) ocenjuje, da je konstanten porast islamskega vpliva na Kosovu dolgo ostal neopazen za tamkajšnje oblasti. Rekrutacija in indoktrinacija se odvija znotraj družbe, predvsem v revnem delu prebivalstva in med tistimi ljudmi, ki se točno ne zavedajo procesa, v katerega so vključeni. Proces rekrutacije je po avtoričinem mnenju zelo fleksibilen in na ta način zelo težak za identifikacijo. Ključen del pri rekrutaciji predstavlja selekcija potencialnih kandidatov in oseb, ki so ranljive in dovzetne za vpliv drugih. Slaba ekonomska situacija na Kosovu predstavlja neposreden dejavnik, ki ustvarja prednostno okolje za rekrutacijo. Pomanjkanje priložnosti, vsesplošno nezanimanje in obilica prostega časa so nekateri izmed razlogov, ki mlade ljudi vodi k radikalizaciji, najbolj pa izstopa kriza identitete kosovskih Albancev.

Poročilo Kosovskega centra za varnostne študije (Kursani in dr. 2015, 7–13) uvršča Kosovo z 232 zabeleženimi primeri na 8. mesto izmed 22 evropskih držav po številu tujih borcev, ki so se pridružili militantnim organizacijam v Siriji in Iraku. Do sedaj so kosovske

oblasti izvedle številne korake pri naporih glede pojava ekstremizma v državi. Do sredine januarja 2015 so oblasti prijele 80 ljudi, osumljenih za sodelovanje pri terorističnih organizacijah in dejanjih. Poročilo ugotavlja, da so ekstremistični nazori na Kosovu prisotni pri zelo majhni skupini ljudi glede na celotno populacijo, kljub temu pa ideološka načela teh skupin predstavljajo neposredno grožnjo državnim institucijam in državljanom. Večjo vlogo pri širjenju bolj konservativnih religijskih idej in praks je igrala Savdska Arabija, vendar poročilo zanika direktno povezavo med novimi idejami in spreobračanju ljudi k bolj nasilnemu ekstremističnemu vedenju. Vzroki so bolj kompleksne narave in predstavljajo prepletanje številnih učinkov ultrakonservativne teologije na eni strani in militantnega ekstremizma na drugi. Ekstremistične ideje, promovirane s strani ID, ki jih je prevzela skupina ljudi v Evropi in na Kosovu, imajo korenine v modernem Egiptu in tamkajšnjih zaporih¹⁷. Takfirska verska šola je na Kosovo po letu 2005 prišla prek imamov iz Skopja, ki so predhodno teološke študije zaključili prav v Egiptu. Okoliščine družbene dezorientacije in slabega ekonomskega in političnega stanja v času kosovskega konflikta in po njem so pomenile plodna tla procesu novega prevzemanja religijske identitete za kosovske Albance. Korupcija in nezaupanje v kosovske državne institucije so islamskim političnim gibanjem dovolila možnost za delovanje in pridobivanje zaupanja med muslimansko populacijo. Omenjeno dejstvo govori tudi v prid mladim, ki so zaupanje v nacionalni interes zamenjali za religijski. Poleg religijskih, poročilo navaja tudi druge razloge za prevzemanje ekstremističnih nazorov in praks. Med drugimi najdemo osebne karakteristike posameznikov, odnos do izobrazbe, družinske in družbene pogoje. Mesta za indoktrinacijo s takfirsko ideologijo in novačenje borcev poročilo identificira v nekaterih mošejah baziranih v Makedoniji, Albaniji in Kosovu, študentskih domovih, privatnih prostorih in predvsem na internetu.

Mullins (2014, 39) ugotavlja, da islamistični borci ob povratku za državo predstavljajo naslednja varnostna tveganja in scenarije:

1. aktivno pomagajo oblastem pri preprečevanju namer drugih, ki bi se utegnili napotiti na tuja bojišča;
2. prekinejo sodelovanje z militantnimi skupinami in se vrnejo k »normalnem« življenju;
3. aktivno se hvalijo o svojih podvigih in radikalizirajo druge;
4. aktivno sodelujejo pri transferju novih rekrutov na konfliktna območja;

¹⁷Temeljna načela Takfirske ekstremistične ideologije so zakoreninjena iz časov delovanja prve nasilne islamske skupine Kharijites. Ideologija je bila prevzeta s strani ID, Al Kaide in drugih (Kursani 2015, 9).

5. pošiljajo denar/opremo militantnim skupinam;
6. se opomorejo in iščejo nova območja konfliktov v prihodnosti;
7. načrtujejo izvajanje terorističnih napadov.

Do sedaj kosovske oblasti niso beležile primerov kaznivih dejanj v povezavi s terorističnim delovanjem, ki bi utegnili ogroziti varnost ljudi in državnih institucij. V mesecu juliju je v glavnem mestu Prištini prišlo do nekaj urne zaustavitve preskrbe z vodo, saj so oblasti prejele informacijo o načrtu poizkusa zastrupitve vodnega zbiralnika pri jezeru Badovac. Vzorci vode so pokazali odsotnost grožnje z zastrupitvijo, v povezavi z incidentom pa je policija prejela 5 moških, ki naj bi napad domnevno načrtovali (The Guardian 2015). Zaskrbljenost oblasti in širše javnosti sta botrovali k novemu pristopu in iskanju rešitev za zmanjšanje tveganj v povezavi z varnostnim problemom islamističnih borcev. Napor kosovskega nacionalno-varnostnega sistema so usmerjeni v preventivne aktivnosti, ki se tičejo pregona mobilizacijskih in propagandnih dejavnosti terorističnih organizacij delujočih na Kosovu in v aktivnostih, ki se nanašajo na odkrivanje in kazenski pregon posameznikov in skupin povezanih s terorističnim delovanjem. Kosovska skupščina je v letu 2014 sprejela zakonodajo, ki njenim državljanom prepoveduje sodelovanje v tujih oboroženih spopadih kot del vojske, policije ali paravojaških formacij. Osebam, obtoženih omenjenih dejanj, grozi zaporna kazen do 15 let in izguba državljanstva (Treatment of Foreign Fighters in Selected Jurisdictions).

6 SKLEP

V povezavi s fenomenom tujih terorističnih borcev in njihovim delovanjem v terorističnih organizacijah na bojiščih v Iraku in Siriji lahko odgovorimo na zastavljena raziskovalna vprašanja, ki so predstavljala okvir za analizo tovrstnega varnostnega problema za nacionalno varnost Kosova.

Raziskovalno vprašanje 1 – V kolikšni meri je na Kosovu navzoč islamski radikalizem?

Navzočnost islamskega radikalizma v obliki družbenih gibanj in idej na Kosovu lahko sledimo v času začetka oboroženega spopada med albanskimi separatisti in jugoslovanskimi varnostnimi strukturami v letu 1998. Teroristična infrastruktura, oblikovana v času spopadov na prostorih BiH ter takratne družbeno-politične okoliščine Kosova so omogočile vstop določenih skupin ljudi, ki so bile povezane s teroristično organizacijo Al Kaida. Pripadniki skupine so zagotavljali logistično in finančno pomoč pri rekrutaciji, transferju in urjenju

islamističnih borcev v vrste OVK. Največjo vlogo so igrale islamske humanitarne organizacije, ki so pod krinko človekoljubne pomoči gradile infrastrukturno mrežo, ki je omogočala finančno in logistično podporo za oborožen boj kosovskih Albancev. V času po konfliktu je pomanjkanje državnega nadzora nad dotokom mednarodne pomoči in vsesplošna kriza identitete kosovskih Albancev pripomogla k porastu islamskih družbenih gibanj. Zahteve teh gibanj težijo k vpeljavi konceptov o večji vlogi islama v družbeni in politični sferi Kosova, poudarjajo pomen tradicionalnih in nacionalnih vrednot in promovirajo transformacijo družbene zavesti k prevzemanju kolektivne muslimanske identitete.

Prepoznane so tri ravni operiranja vzorčno-posledičnih mehanizmov radikalizacije, ki se nanašajo na delovanje islamskih družbenih gibanj; **1)** spremenjene politične in varnostne okoliščine v času spopada in v obdobju pod mednarodno upravo, so ponudile priložnosti za vstop terorističnih skupin in islamskih humanitarnih organizacij, kasneje se pojavijo še islamska družbena gibanja. Gibanja s svojim delovanjem v družbeno-politični sferi iščejo načine, ki bi jim utegnili prinesiti večjo politično moč in uresničitev zahtev po večji vlogi islama. **2)** v tem smislu gibanja predstavljajo določeno stopnjo grožnje političnemu sistemu Kosova. Njihove zahteve se nanašajo na ukinitve sekularne ustave Republike Kosova in posledično na priznavanje samo enega večinskega naroda kosovskih Albancev. **3)** tovrstna stopnja grožnje predstavlja napore za nacionalnovarnostne organe Kosova, ki se morajo seznaniti z delovanjem in cilji islamskih družbenih gibanj in na ta način oceniti potencialno grožnjo.

Raziskovalno vprašanje 2 – Kakšni so vzroki za odhod borcev s Kosova na območja pod nadzorom Islamske države?

Na podlagi teorije lahko vzroke za radikalizacijo kosovskih Albancev najdemo na mikro in makro ravni. Vzroki na makro ravni analize govorijo o splošni krizi kolektivne narodne in religijske identitete kosovskega muslimanskega prebivalstva v času po konfliktu, ki je bila posledica drastičnih sprememb v politični ureditvi Kosova in nezaupanja v delovanje njegovih institucij. Zunanji akterji so prek mednarodne pomoči v različnih oblikah pripomogle k vstopu terorističnih skupin in islamskih humanitarnih organizacij. Revščina in visoka stopnja nezaposlenosti predstavljata ovire za normalen ekonomski in družbeni razvoj, mlade kosovske muslimane pa silita v iskanje alternativ, ki se v najslabši možnosti kažejo v prevzemanju ekstremistične islamske ideologije. Globalizacija v smislu radikalizacije ponuja širok dostop

do informacij, ki so prvič velikega pomena za širitev in dostop do različnih ideologij in kot drugič osvetljujejo prizorišča oboroženih spopadov, kjer delujejo teroristične organizacije.

Na mikro ravni analize družbeni dejavnik kot je prevzemanje kolektivne identitete pojasnjuje identifikacijo določenih skupin ljudi z ID. Fleksibilen proces radikalizacije izkorišča slabo ekonomsko situacijo, pomanjkanje priložnosti in vsesplošno nezadovoljstvo ljudi z delovanjem države, za indoktrinacijo s strani določenih organizacij in gibanj, kolektivna identiteta nasilne ekstremistične skupine ID pa nekaterim ponuja alternativo in možnost za drugačen status v družbi. Družbene interakcije so od nekdaj pomenile izmenjavo mnenj in idej, porast islamskih družbenih gibanj v času po konfliktu odraža zahteve po spremembah v političnem diskurzu, v katerem naj bi bilo po njihovem mnenju premalo govora o vlogi islama v družbi in politični ureditvi države. Na primeru Kosova je bilo moč ugotoviti, da je največji dejavnik pri radikalizaciji in rekrutaciji igral prav internet. Internet predstavlja instrument za rekrutacijo, širjenje propagande in pridobivanje finančnih sredstev. Po mnenju predstavnika Kosovskega centra za varnostne študije Shpenda Kursanija povezuje internet cel krog ekstremistov na Kosovu na način, ki jim omogoča menjavo informacij o ID v kodiranih sporočilih. Za odhod na tuja bojišča imajo pri posameznikih pomen tudi njihove osebne karakteristike, kot so iskanje finančne koristi, nerazumevanje dejanskih razmer, želja po sodelovanju v džihadu, slab odnos do izobrazbe, nezaupanje v delovanje državnih institucij in obilica prostega časa.

Raziskovalna vprašanje 3 – Kolikšno varnostno tveganje predstavljajo borci s prevzeto ideologijo in vojnimi izkušnjami iz bojišč Islamske države, ki se bodo vrnili nazaj na Kosovo?

Islamski borci s Kosova, ki so v vrstah ID nabirali vojaške izkušnje in prevzeli ekstremistično ideologijo skupine, predstavljajo grožnjo državljanom in državnim institucijam Kosova. Zadnje ocene govorijo o 232 posameznikih delujočih na bojiščih v Iraku in Siriji, njihova vrnitev pa v skladu s prakso ID pomeni potencialno možnost izvajanja posamičnih in skupinskih terorističnih aktivnosti, usmerjenih na civilne cilje in strukture kosovskih državnih organov. Prav tako grožnjo predstavljajo posamezniki, ki bi utegnili sodelovati pri nadaljnji rekrutaciji novih borcev, gradnji logistične mreže in iskanju finančnih sredstev za delovanje teroristične organizacije. Napor kosovskih varnostnih organov so usmerjeni v odkrivanje in kazenski pregon tistih, ki bi se utegnili pridružiti ali so že člani skupine, iskanju središč za

rekrutacijo, blokiranju internetnih strani, kjer potekajo izmenjave informacij o aktivnostih skupine in predvsem v sodelovanje v mednarodni koaliciji na čelu z ZDA, ki se bori zoper ID.

Analiza je ponudila številne odgovore v povezavi s pojavom militantne teroristične organizacije, njenim delovanjem in borci, ki prihajajo iz drugih držav. Skozi teorijo radikalizacije je bilo moč ugotoviti kompleksno naravo procesa, njene okoliščine in dejavnike, ki imajo odločilno vlogo pri spremembi zavesti posameznika. Sodobni politični islam ponuja odgovore na negativne vplive iz Zahoda, mobilizira množice in preko različnih družbeno-političnih gibanj vstopa v javno sfero ter sodeluje v političnem diskurzu v državah, kjer muslimani predstavljajo vidno večino. Zahteve so si enotne; od večje vloge islama v družbeno-političnih ureditvah posameznih držav, do poizkusa konfiguracije družbene zavesti. Na primeru Kosova smo ugotovili, da je v času med in po koncu oboroženega spopada prihajalo do velikih sprememb v družbenem in političnem življenju, ki so botrovale k porastu islamskih gibanj in idej med kosovskim prebivalstvom. Mednarodna uprava in lokalne oblasti niso namenjale številne pozornosti skupinam, pri katerih so bile kasneje ugotovljene povezave s terorističnimi organizacijami drugod po svetu.

Oborožen konflikt na prostorih Sirije in Iraka je omogočil kritičen zagon skrajni skupini Islamska država. Organizacija je svoje vrste krepila s tisočimi prostovoljci iz vsega sveta, pozornost pa smo namenili tistim, ki so prihajali s Kosova. Analitičen pristop k tovrstnem varnostnem problemu je odkril razsežnosti pojava. Primer islamističnih borcev s Kosova jasno kaže na spremenjene družbene okoliščine v državi, ki so prispevale k porastu različnih islamističnih ideologij in na probleme pomanjkljivega preventivnega delovanja oblasti pri vprašanju radikalizacije med muslimanskim prebivalstvom. Zaključki so pokazali, da fenomen islamističnih borcev predstavlja številne napore za varnostne organe. Grožnjo predstavljajo njihovi nazori sodobnega političnega islama, radikalizirana zavest in neposredno delovanje znotraj terorističnih organizacij. Grožnje so posledica radikalizacije, procesa, ki spreminja identiteto in zavest posameznika. Razumevanje izvora skrajnih ideoloških nazorov in različnih oblik nasilnega vedenja, prisotnih pri članih ekstremističnih skupin, bo v prihodnosti omogočilo razvoj in oblikovanje strategij za tiste varnostne akterje, ki se ukvarjajo s protiteroristično dejavnostjo.

7 LITERATURA

1. Alimi, Eitan Y. 2011. Relational dynamics in factional adoption of terrorist tactics: a comparative perspective. *Theory and Society*, 40 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdf/41475683.pdf?acceptTC=true> (17. avgust 2015).
2. BBC News. 2013. *Al-Qaeda 'orders Syria's Al-Nusra Front not to attack West'* Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32913509> (15. avgust 2015).
3. Berman, Russell A. 2010. *Freedom or Terror: Europe Faces Jihad*. Stanford, CA: Independent Publishers Group.
4. Bršan, Luka. 2012. *Analiza sodobnega delovanja vahabitov v Bosni in Hercegovini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Cocozzeli, Fred. 2009. Critical junctures and local agency: how Kosovo became independent. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies* 9(1–2): 191-208.
6. Congressional Digest. 2014. *Islamic State Situation and the U.S. Response*. Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=82&hid=122> (15. avgust 2015).
7. EurActiv.com. 2015. *Islamic State exploits poverty and ignorance in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.euractiv.com/sections/europes-east/islamic-state-exploits-poverty-and-poor-information-kosovo-313966> (17. avgust 2015).
8. Githens-Mazer, Jonathan. 2008. Islamic Radicalisation among North Africans in Britain. *British Journal of Politics & International Relations*, 10 (4). Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc>

- 7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=54&hid=122 (27. julij 2015).
9. Hoxha, Abit. 2015. *Conservative Social Movements in Kosovo: Political Opportunity, Mobilisation, Network and Ideology*.
 10. Hall, Richard C. 2000. *The Balkan Wars, 1912-1913: Prelude to the First World War*. London: Routledge.
 11. Jabareen, Yosef. 2014. The emerging Islamic State: Terror, territoriality, and the agenda of social transformation. Dostopno prek: http://ac.els-cdn.com/S0016718515000494/1-s2.0-S0016718515000494-main.pdf?_tid=017ed42c-48f0-11e5-952d-00000aacb35e&acdnat=1440263316_208491151371c8f5765814ec4e6d8759 (10. avgust 2015).
 12. Judah, Tim. 2008. *Kosovo: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
 13. Keatinge, Tom. 2015. *Identifying foreign terrorist fighters: The Role of Public-Private Partnership, Information Sharing and Financial Intelligence*. The Hague: International Centre for Counter-Terrorism.
 14. Keiichi, Kubo. 2007. *Why Ethnic Groups Rebel: Intra-ethnic Division, Dynamic Grievances, State Repression and Escalation*. Dostopno prek: <http://etheses.lse.ac.uk/2019/1/U501706.pdf> (21. avgust 2015).
 15. Ker-Lindsay, James. 2009. *Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans*. London: I. B. Tauris.
 16. Krasniqi, Gëzim. 2013. "Quadratic nexus" and the process of democratization and state-building in Albania and Kosovo: a comparison. *Nationalities Papers*, 41 (3). Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com/nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=67&hid=122> (5. avgust 2015).

17. Kristensen, Rasmus Abildgaard. 2006. Administering membership of international society: The role and function of UNMIK. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 135-155. London in New York: Routledge.

18. Kruglanski, Arie W., Michele J. Gelfand, Jocelyn J. Belanger, Anna Sheveland, Malkanthi Hetiarachchi in Rohan Gunaratna. 2014. The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Political Psychology*, 35. Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=27&hid=122> (22. julij 2015).

19. Kursani, Shpend. 2015. *Report inquiring into the causes and consequences of Kosovo citizens' involvment as foreign fighters in Syria and Iraq*. Priština: Kosovar Center for Security Studies.

20. Marković, Milenko. 2005. *Srbija u traganju za novim identitetom*. Beograd: Dan Graf.

21. Mullins, Sam. 2014. Foreign Fighters in Syria. *Per Concordiam*, 5(3). Dostopno prek: http://perconcordiam.com/perCon_V5N3_Eng.pdf (17. avgust 2015).

22. Murr, Virginia. 2004. *The Power of Ideas: Sayyid Qutb and Islamism*. Dostopno prek: <http://www.stephenhicks.org/wp-content/uploads/2009/02/murr-qutb.pdf> (26. avgust 2015).

23. Neumann, Peter R.. 2013. The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89 (4). Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=22&hid=122> (22. julij 2015).

24. Orzechowska, Ida. 2014. *The Hidden Growth of Islamic Extremism in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1301-the-hidden-growth-of-islamic-extremism-in-kosovo> (17. avgust 2015).
25. OSCE. 2014. *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*. Dunaj: Transnational Threats Department. Dostopno prek: <http://www.osce.org/atu/111438?download=true> (26. avgust 2015).
26. Pavič, Lojze. 2009. *Terorizem smo ljudje: kako razumeti sodobni samomorilski terorizem*. Radovljica: Didakta d. o. o.
27. Pogled.ba. 2015. *Islamska država teroriste vrbuje na Kosovu*. Dostopno prek: <http://www.pogled.ba/clanak/islamska-drzava-teroriste-vrbuje-na-kosovu/71057> (17. avgust 2015).
28. Ralph, Jason in James Souter. 2015. A special responsibility to protect: the UK, Australia and the rise of Islamic State. *International Affairs*, 91 (4): Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=77&hid=122> (11. avgust 2015).
29. RT. 2014a. All you need to know about ISIS and what is happening in Iraq. Dostopno prek: <http://www.rt.com/news/166836-isis-isil-al-qaeda-iraq/> (16. avgust 2015).
30. ---2014b. *ISIS has 200,000-strong force, says Kurdish leader* . Dostopno prek: <http://www.rt.com/news/205955-islamic-state-200000-fighters/> (15. avgust 2015).
31. Sakai, Minako in Amelia Fauzia. 2014. Islamic orientations in contemporary Indonesia: Islamism on the rise? *Asian Ethnicity*, 15 (1). Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&vid=12&hid=122> (19. julij 2015).

32. Shay, Shaul. 2007. *Islamic Terror and the Balkans*. New Jersey: Transaction Publishers, Rutgers-The State University.

33. Shuck, Christoph. 2013. A Conceptual Framework of Sunni Islamism. *Politics, Religion & Ideology*, 14 (4). Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/detail/detail?vid=19&sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4%40sessionmgr111&hid=122&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=92867752&db=poh> (19. julij 2015).

34. Skendaj, Elton. 2014. *Creating Kosovo: International Oversight and the Making of Ethical Institutions*. Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzgXODkyNV9fQU41?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4@sessionmgr111&vid=60&format=EB&rid=8> (2. avgust 2015).

35. Sozer, M. Alper, Suleyman Ozeren, Ihsan Bal in IOS Press. 2011. Multi-faceted Approach to Radicalization in Terrorist Organizations. *NATO Science for Peace and Security Series. E, Human and Societal Dynamics*, 87 Dostopno prek: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQyMjA4Nl9fQU41?sid=dcc7be48-ca44-41e7-b730-9c6e08265af4@sessionmgr111&vid=30&format=EB&rid=5> (27. julij 2015).

36. SpiritusMovens. 2015. *Islamska država preko interneta regrute mlade s Kosova*. Dostopno prek: <http://spiritus-movens.me/svijet/06/05/islamska-drzava-preko-interneta-regrute-mlade-s-kosova/> (17. avgust 2015).

37. Sylvest, Casper. 2014. Russell's Realist Radicalism. *The International History Review*, 36 (5). Dostopno prek: <http://www.tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/pdf/10.1080/07075332.2014.897249> (18. avgust 2015).

38. Štefelin, Nataša. 2008. *Analiza varnostnih groženj v Bosni in Hercegovini po letu 2000*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

39. Toplišek, Martin. 2009. *Kosovo: desetletje gradnje miru in pot do neodvisnosti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
40. *Treatment of Foreign Fighters in Selected Jurisdictions*. 2014. Dostopno prek: <http://www.loc.gov/law/help/foreign-fighters/> (19. avgust 2015).
41. The Guardian. 2015. *Kosovo cuts Pristina water supply over alleged Isis plot to poison reservoir*. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/11/kosovo-cuts-pristina-water-supply-over-alleged-isis-plot-to-poison-reservoir> (19. avgust 2015).
42. Varnostni svet. 2015. *Letter dated 18 February 2015 from the Chair of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1373 (2001) concerning counter-terrorism addressed to the President of the Security Council, S/2015/123*. Dostopno prek: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/S_2015_123_EN.pdf (17. julij 2015).
43. Veldhuis, Tinka in Jørgen Staun. 2009. *Islamist Radicalization: A Root Cause Model*. Den Haag: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
44. Zupančič, Rok. 2013. *Preprečevanje oboroženih konfliktov: vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999-2008)*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.